

YUGOSLAVYA’NIN DAĞILMA SÜRECİ VE BOSNA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK BASINI*

Mehmet Fatih ÇÖMLEKÇİ**

ÖZ

Yugoslavya’nın 1990 yılında dağılma sürecine girmesiyle yaşanan çatışmalar ve bununla bağlantılı olarak dünya gündemine giren Bosna Savaşı, uluslararası medyanın olduğu kadar Türk basınının da ilgisini çekmiştir. Bu bağlamda çalışmada, 1990-1995 arası döneme odaklanılarak Türk medyasının önde gelen gazeteleri Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye’nin haber, manşet ve köşe yazıları üzerinden bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı, söz konusu uluslararası kriz döneminde iç basındaki habercilik yönelimlerini, olayların ele alınış ve yorumlanış biçimlerini ve kamuoyunu etkileme bağlamındaki gazetecilik pratiklerini ortaya koymaktır. Araştırma sonucunda gazetelerin uluslararası bir sorunu iç politikadaki konumlanmaları çerçevesinde değerlendirdikleri görölmüştür. Ayrıca, gazetelerin yayın politikalarının Türkiye’nin o dönemdeki dış politikasıyla olan ilişkisi ortaya koyulmuştur. Bunun yanında zaman zaman kullanılan duygulara dayalı gazetecilik dili, Osmanlı mirasına yönelik haberler ve dış politika haberlerindeki magazinleşme eğilimleri ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya, Bosna Savaşı, Türk Basını, Dış Politika, Gazetecilik

* Bu makale yazarın 2008 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalında tamamladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli, ORCID: orcid.org/0000-0002-4811-5558, E-posta: mcomlekci@klu.edu.tr

MEHMET FATİH ÇÖMLEKÇİ

TURKISH MEDIA DURING THE BOSNIAN WAR AND THE PROCESS OF YUGOSLAVIA'S DISSOLUTION

ABSTRACT

The conflicts took place in Yugoslavia which began to face the dissolution in the 1990s and related to this, the Bosnian war partaking in the worldwide agenda, have caught the attention of the Turkish media as well as international media. In this sense, focusing on the era 1990-1995, news, headlines and opinion columns of the leading newspapers of the Turkish media "Cumhuriyet", "Hürriyet" and "Türkiye" have been examined. The aim of this study is to reveal the journalistic tendencies, the interpretation of the events and the news reporting practices in the context of influencing the public opinion by aforementioned newspapers, in the period of the international crisis. As a result, it was observed that newspapers evaluated this international crisis within the framework of their ideological positioning. Also, the relation between editorial policy of the examined newspapers and the Balkan policy of Turkey at that time was addressed. Besides, the themes of emotional news language, promotion of Ottoman heritage and tabloidization of foreign news came to the forefront in the study.

Keywords: Yugoslavia, Bosnian War, Turkish Media, Foreign Policy, Journalism

Giriş

Yugoslavya'nın 1990'lı yıllar ile birlikte içine girdiği dağılma süreci ve bunu takip eden Bosna Savaşı, Türkiye'nin Balkanlar'ı uzun yıllar egemenliği altında tutan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olması, coğrafi yakınlık ve Müslüman Boşnaklarla paylaşılan ortak inanç gibi çeşitli nedenlerle 1990-1995 yılları arası dönemde Türk kamuoyunun ve medyasının yoğun ilgisini çekmiştir. Türkiye'nin dış politika tercihleri üzerinde de etkisi olan bu kamuoyu ilgisi ve baskısı zaman zaman medya tarafından şekillendirilmiş, kimi zaman da medya bu kamuoyu ilgisine seyirci kalamamıştır. Türkiye'nin söz konusu dönemde takındığı dış politika tavrı çeşitli araştırmalara konu edilmekle birlikte,¹ Türk basınının Yugoslavya'nın

---

¹ Birgül Demirtaş-Coşkun, "Ankara ve Berlin'in Bosna Savaşı'na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *International Relations / Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 13, Bahar 2007, s. 57-88 ; Demirtaş-Coşkun, "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası", *International Relations / Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 27, Güz 2010, s. 51-86 ; Kader Özlem, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin ve Türkiye'nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Aralık 2012, s. 23-40 ; Zehra Eroğlu, *Turkish Foreign Policy*

dağılma süreci ve Bosna Savaşı sırasındaki tavrı, habercilik anlayışı ve yönelimleri kapsamlı bir araştırmaya konu edilmemiştir.

Bu makalenin amacı, Türkiye'yi de ilgilendiren uluslararası politik bir kriz anında iç basının habercilik tarzını, gelişmelere verdiği tepkileri, olayları ele alış / yorumlayış biçimlerini ve kamuoyunun oluşumuna katkı sürecindeki gazetecilik pratiklerini ortaya koymaktır. Basın, kendi bünyesindeki ve farklı çevrelerdeki kanaatleri yansıtarak ve bunların toplumda ifade edilmesi, duyurulması ve yaygınlaşmasını sağlayarak hem karar vericiler hem de toplum üzerinde etkin bir araç olarak öne çıkmaktadır. Konuya dış politika bağlamında bakıldığında da, günlük basın uluslararası bir olaya ayırdığı yer ve verdiği önem ile hükümetin ve halkın ilgisini bu konulara çekerek toplumsal bir tartışma ortamının yaratılmasına katkı yapabilir.² Bu çerçevede, Yugoslavya'nın dağılma süreci ve Bosna Savaşı sırasında basının kamuoyu oluşturma süreçlerine olan katkısını anlamak amacıyla, farklı politik temayülleri bulunan ve söz konusu dönemde tirajı yüksek olan üç gazete; Hürriyet, Cumhuriyet ve Türkiye gazeteleri seçilmiştir. Cumhuriyet Gazetesi, gazetenin satışı üzerine yayın stratejisi gütmeyen, fikir gazeteciliğinin önemli bir temsilcisi olarak her daim etki kapasitesini koruyan bir yayın organı olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca gazete 1980'li yıllardan sonra da kendini sol çizgiye yakın tutan gazetecileri bünyesinde muhafaza etmiş,³ Türk basınında merkez solu temsil eden bir çizgide yer almıştır.⁴ Türkiye Gazetesi ise araştırmaya konu dönemde milliyetçi-muhafazakâr bir çizgiyi temsil etmiş,⁵ Türk-İslam sentezi düşüncesinin taşıyıcısı olarak nitelenmiştir.⁶ Hürriyet Gazetesi ise daha çok ana-akım bir kitle gazetesi olarak yayın hayatına devam etmiş, özellikle 1990'lı yıllarla birlikte sermayenin istekleri, ekonomik liberal gelenek ve kâr etme amaçlı magazinleşme eğilimleri gazete üzerinde etkili olmaya

---

Towards the Balkans in the Post-Cold War Era, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mustafa Türkeş, Ankara 2005.

² Duygu Sezer, *Kamu Oyu ve Dış Politika*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1972, s. 96-97.

³ Ayşe Elif Emre Kaya, "Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi" *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 39, Bahar 2010, s. 86.

⁴ Erdal Dağtaş ve Levent Yaylagül, "11 Eylül Saldırısının Türkiye Yazılı Basınındaki Sunumu" *Kurgu Dergisi*, Sayı 21, 2005, 2005, s. 3.

⁵ "Aynı yerde", s. 3.

⁶ Etienne Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, (çev.) Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 103.

başlamıştır.⁷ Araştırma için bu gazetelerin seçilmesinin nedeni, yukarıda sözü edilen farklı eğilimleri ve yayın politikalarını temsil etmelerinin yanında Yugoslavya'nın dağılma süreci ve Bosna Savaşı döneminde konuyu gazetelerinde sıklıkla gündeme taşımalarıdır.

Araştırma için Atatürk Kitaplığı Süreli Yayınlar/Gazete Arşivi'ne (Taksim) gidilerek 1990-1995 arası dönemde çıkan tüm gazete sayıları incelenmiştir. Hürriyet, Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin incelenen sayılarında Yugoslavya'nın dağılma süreci ve Bosna Savaşı ile ilgili olan tüm haber, köşe yazısı, yazı dizisi, yardım kampanyası duyuruları ve fotoğraflar ayıklanarak tasnif edilmiştir. Daha sonra bu haberler söylem, içerik, tarihsel bağlam, dil, fotoğraf kullanımı gibi unsurlara dikkat edilerek analiz edilmiştir.

Farklı yayın çizgilerinde olan ve okuyucu kitleleri itibarıyla farklı siyasi/toplumsal yönelimleri ortaya koyan bu gazetelerin analizi, Türk basınının savaş dönemlerinde aktif siyasete olan etkilerini, kamuoyu oluşumuna yaptığı katkıları ve okuyucuları yönlendirme biçimlerini ortaya koymasından önemlidir. Bu kapsamda belirli tarih aralığı ve gündem çerçevesinde bir “medya tarihi kazısı” olarak tasarlanan çalışmada, gazetelerin yayın politikaları, köşe yazarlarının yorumları, atılan manşetler, kullanılan haberler ve seçilen sözcükler vasıtasıyla öne çıkarılan ve/veya ihmal edilen konular ele alınmıştır. Sözü edilen analizlere geçilmeden önce ise, gazetelerde yayınlanan haber ve köşe yazılarının tarihsel bağlama oturmasını teminen, tarihsel süreç ve dönemin Türk dış politikası hakkında bilgiler verilecektir.

1. Yugoslavya'nın Dağılması ve Bosna Savaşı

Yugoslavya 1990-1991 yıllarından itibaren dağılma sürecine girmiş, üç farklı etnisiteyi bünyesinde barındıran, üç etnik grubun da kurucu ulus statüsüne sahip olduğu Bosna-Hersek de bu dönemde en çok karışıklığa sahne olan bölge olarak dünya kamuoyunun gündeminde yerini almıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber federal yapıya sahip olan Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması, birçok ülkenin bağımsızlığını kazanması sonucunu doğurmuştur. Uluslararası ilişkiler literatüründe “Balkanlaşma” olarak da adlandırılan, “bir birlik altında hayatlarını sürdüren milletlerin kanlı

⁷ Yusuf Özkır, “Hürriyet Gazetesi'nin Kimliği”, *Iğdır University Journal of Social Sciences*, Sayı 3, 2013, s. 58; Volkan Ekin, “Hürriyet Gazetesi: 1990-2000 Dönemi”, *Haber Analizi ve Arşiv İncelemeleriyle Türkiye'de 9 Gazete*, (ed.) Şengül Özerkan, Nobel Yayınları, Ankara 2009, s. 84-85.

çatışmalar neticesinde bağımsızlıklarını ilan etmeleri” süreci başlamıştır. “Balkanlaşma” ifadesi Avrupalı bir bakış açısıyla bu coğrafyayı akademik adlandırmalar ile ötekileştirme işlevini de görmüştür.⁸

Çatışmaların başlangıcında Müslüman Boşnak kimliğini ayrı bir milli unsur olarak görmeyip yapay bulan Hırvat ve Sırp milliyetçilikleri, Bosna-Hersek'teki anlaşmazlıkların asli unsurlarından biri olarak öne çıkmıştır.⁹ “Büyük Sırbistan” ve “Büyük Hırvatistan” projelerinin temsilcileri,¹⁰ hem etnik kimliklerini kabul etmedikleri Müslüman Boşnaklarla, hem de birbirleriyle çatışmaya başlamışlardır. 1989 yılında Slobadan Miloseviç'in Sırbistan Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamasıyla birlikte Belgrad'ın Yugoslavya üzerindeki etkinliği artmış ve Sırp milliyetçiliği de yükselişe geçmiştir.¹¹ Kosova sorununun bölgenin özerkliğine son verilmesi yoluyla çözümsüzlüğe terk edilmesi de Yugoslavya'nın dağılma sürecini hızlandırmıştır.¹² Aslında daha Tito'nun ölümünden sonra, özellikle Sırbistan'ın federal devlet yapısının kendi lehine değiştirilmesine yönelik çabaları Yugoslavya Krizinin en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Genel olarak, birlik içerisinde yayılan milliyetçi fikirler, iktidara gelen milliyetçi siyasi liderlerin konumlarını sağlamlaştırmak için etnik düşmanlıkları öne çıkarmaları ve bu düşüncelerin halk arasında yayılması savaş ve çatışma sürecine giden yolu açmada etkili olmuştur.¹³ Yugoslavya'nın sözü edilen iç problemlerine, Batı Avrupalı devletlerin bölgedeki çıkarları ve SSCB'nin dağılmasından sonra Batının Yugoslavya'ya SSCB'ye karşı denge unsuru olarak atfettiği stratejik rolün azalması¹⁴ gibi dışsal etmenler de eklenmiştir.

Bunun yanında, Yugoslavya'nın 1980'lerle birlikte yaşamaya başladığı iktisadi sorunlar 1990'ların başında daha da derinleşmeye başlamış ve ekonomik durumları görece iyi olan Hırvatistan ve Slovenya, hem ekonomik hem de siyasi bağımsızlık mücadelesine girişmiştir. Bu iki ülke

⁸ Maria Todorova, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, (çev.) Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 75-77.

⁹ Tanıl Bora, *Bosna Hersek: Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası*, Birikim Yayınları, İstanbul 1999, 2. Basım, s. 59.

¹⁰ Catherine Samary, *Parçalanan Yugoslavya Bosna'da Etnik Savaş*, (çev.) Bülent Tanatar, Yazın Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 43.

¹¹ Özlem, *a.g.m.*, s. 26.

¹² İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı?: Balkan Dramının Perde Arkası*, Umutepe Yayınları, Kocaeli 2016, s. 76-77.

¹³ Nesrin Kenar, *Yugoslavya - Bir Dönemin Perde Arkası: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Palme Yayıncılık, Ankara 2005, s. 122-133.

¹⁴ “Aynı yerde”, s. 126-127.

sosyalist Yugoslavya'dan kopup liberal Batı Avrupa'ya entegre olma, Avrupa Topluluğu'na katılma ve özelleştirme sürecine girme planları yapmaya başlamıştır. İktisadi durumları iyi olmayan Makedonya, Bosna-Hersek ve Kosova ise birliğin korunmasından yana tavır koymuştur. Ekonomik nedenler tek başlarına dağılma sürecini açıklamada yetersiz kalsa da, siyasi liderlere kendi etnik veya siyasi gruplarının birlik içerisinde dezavantajlı olduğunu tartışmaya açmak için söylemsel malzeme sağlamıştır.¹⁵ Yugoslavya'nın dağılmaya başlaması tarihsel anlaşmazlıkları canlandırma, ayrılıkçı akımları tetikleme ve dolayısıyla yoksulluk ile savaşa yol açma tehlikelerini ortaya çıkarmıştır. Avrupa Topluluğu ise Yugoslavya bunalımının ilk aşamalarında kararsız bir tutum sergilemiş ve ancak Haziran 1991'de, Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlıklarını ilan ettikten aylar sonra "Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün desteklendiğini" açıklayabilmiştir.¹⁶

25 Haziran 1991'de Hırvatistan'ın ve 26 Haziran 1991'de ise Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan etmesi ile birlikte Yugoslavya'nın dağılma süreci başlamış ve çatışmalı bir döneme girilmiştir. Bu gelişmeleri takiben Makedonya (Eylül 1991) ve Bosna-Hersek de (Kasım 1991) bağımsızlıklarını ilan etmiş ve Yugoslavya Sırpların kontrolünde, Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan bir federasyon haline dönüşmüştür.¹⁷ Avrupa Topluluğu ve uluslararası örgütler 1991 yılı sonuna kadar Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması konusunda açıklamalar yapsalar da, AT ülkeleri ancak 15 Ocak 1992'de Hırvatistan ve Slovenya'yı tanımak durumunda kalmıştır.¹⁸ Ancak, Bosna-Hersek'in etnik kompozisyonu ve etnik gruplar arasındaki çıkar çatışmaları, ülkenin bağımsızlık sürecini Hırvatistan ve Slovenya'ya göre çok daha çetrefil bir hale getirmiştir.¹⁹ Bosna Savaşı'nın yarattığı insani felaketler 1992 yılının yaz aylarında iyice belirginleşmeye başlamıştır. Bosna-Hersek'te yaşayan insanların neredeyse yarısı göçe zorlanmış, cinayetler artmış, tecavüz bir savaş aracı olarak kullanılmaya başlanmış; bunun yanında toplama kampları oluşturulmuş ve kültürel yıkımlar yaşanmıştır. Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna ve

¹⁵ "Aynı yerde", s. 120.

¹⁶ Martin Holland, *European Community Integration*, New York 1992, s. 136.

¹⁷ İlhan Uzgel, "Yugoslavya'nın Dağılması", *Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001 Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (ed.) Baskın Oran, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 491.

¹⁸ Ülger, *a.g.e.*, s. 105-111.

¹⁹ Adnan Seyaz, *The Effect of the European Union on the Post-Dayton Bosnia and Herzegovina: A Democratic Consolidation Example*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Nuray Bozboru Hekimoğlu, İstanbul 2012, s. 31.

çevresindeki çatışmalarda 1993 yılı başına kadar geçen dönemde 8 bin kişi hayatını kaybetmiş, 14 bini ağır olmak üzere 50 bin kişi yaralanmıştır. Hırvatistan'a 14 bin kişilik güç gönderen Birleşmiş Milletler (BM), daha kanlı çatışmaların yaşandığı Bosna-Hersek için adım atmakta, "barış gücü için henüz gerekli şartların oluşmadığı" gibi nedenler öne sürerek gecikmiştir. BM barış gücü kapsamındaki 1.000 asker ancak Mayıs 1992'de havaalanını korumak amacıyla Saraybosna'ya kaydırılmıştır.²⁰

Avrupa ülkeleri ise, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile olan geleneksel rekabet çerçevesinde sorunu Avrupa Topluluğu içinde hallederek politik güçlerini artırma planları yapmaya başlamışlardır. Ancak onlar da BM gibi inisiyatif almakta gecikince, öngörülen politik çıkarlara ulaşamamıştır. Batılı ülkeler ve ABD 1992 yılının sonlarına değin Bosna Savaşı'nın durdurulması için eylemde bulunamamış ve özellikle Avrupa ülkelerinin "ilkeler çerçevesinde birlikte hareket etme" ideali tartışmalı hale gelmiştir. Neticede, uluslararası toplumun 1992 başından itibaren yoğunluk kazanan diplomatik çabaları Yugoslavya'yı kurtarmaya yetmemiş, Batılı devletlerin çelişkili tutumu dağılmaya giden yolu açmıştır.²¹ Yugoslavya'ya uygulanan askeri ve ekonomik yaptırımlar da olumlu sonuçlar vermemiş ve bu uygulamalar sivil halkın içinde bulunduğu durumu zorlaştırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Hırvatlar ve Sırlar gibi "illegal" yollardan silah edinme şansına fazlaca sahip olmayan Boşnak Müslümanlar, askeri yaptırımlar sonucunda savunmasız durumda bırakılmışlardır.

Öte yandan, BM çatısı altında Balkanlar'da göreve başlayan Barış Gücü bölgedeki savaşa seyirci kalmaktan öteye gidememiş ve Sırp yayılmacılığının önüne set çekemeyerek işgallerin meşrulaşmasına neden olmuştur. Saraybosna'da sadece insani yardım amacıyla bulunan BM Barış Gücü, çatışmaları dindirmek ya da barışı sağlamak gibi sorumlulukları üstlenmemiştir. BM, etnik temizlikle mücadele ve toplama kamplarını kaldırma yönünde eyleme geçmek yerine, "yavaş ve tedbirli ilerlenmesi" yönünde bir politika izlemiştir.²² Avrupa Topluluğunun girişimiyle 1992'de gerçekleştirilen Lizbon Konferansında önerilen plan, Bosnalı Sırp, Hırvat ve Müslüman liderlerin kendi etnik grupları için daha iyi şartlar sağlamak istemeleri sonucu reddedilmiştir.²³ Bölgeye barışı getirme iddiasındaki Batı kaynaklı Vance-Owen Planı (1993) ise, Bosna-Hersek'in etnik temelli

²⁰ Ülger, *a.g.e.*, s. 150-151.

²¹ "Aynı yerde", s. 113.

²² Kenar, *a.g.e.*, s. 304.

²³ "Aynı yerde", s. 173.

eyaletlere bölünerek ademi merkezîyetçi bir devlet olmasını öngörmüştür.²⁴ Ancak plan Sırların işgallerini ve etnik arındırma çabalarını meşrulaştırdığı ve ödüllendirdiği için adil bir girişim intibası vermemiş, etnik milliyetçi anlayışı besleyen ve barışa hizmet etmekten uzak bir görüntü sergilemiştir. Sırların yayılmacı tutumlarının yarattığı fiili durumu onayan bu plan, Aliya İzzetbegoviç tarafından da saldırgan tarafı gözettiği iddiasıyla eleştirilmiştir.²⁵ Ancak İzzetbegoviç ikili politikası gereğince Batı ile olan görüşmeleri koparmamış ve masadan kalkarak barışı istemeyen taraf imajı yaratmaktan kaçınmıştır. Sonuçta bu plan da Batı'nın diğer pek çok girişimi gibi adil ve hakkaniyete dayalı bir formül üretmediği için sonuçsuz kalmıştır. Saldırgan ve saldıran arasında herhangi bir ayırım yapmayan planın masaya konması ise Sırlara cesaret vermiş ve 1993 baharında Doğu Bosna'da ikinci bir etnik temizlik hamlesine girişilmiştir.²⁶

Avrupa Topluluğu Bosna-Hersek'teki savaşı sonlandırma çabalarında etkisiz kalınca ABD önderliğinde diplomatik/siyasi bir girişim başlatılmış ve Kasım 1995'te ABD'de Hırvat, Sırp ve Boşnak devlet başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilen müzakerelerin ardından Aralık 1995'de Dayton Barış Anlaşması imzalanmış, böylece Bosna-Hersek iç savaşı sona ermiştir.²⁷ Dayton Barış Anlaşması esas olarak ABD'nin katkısını içeren Avrupa kaynaklı bir plan olarak ortaya çıkmıştır. Bu plan ancak ABD'nin olanakları vasıtasıyla uygulandığı zaman başarıya ulaşabilmiştir. Böylece, Bosna-Hersek üzerinden yinelenen rekabette ABD prestijini arttırırken, Avrupa'nın imajı zedelenmiştir. Dayton Barış Anlaşması ile birlikte Bosna Hersek Devleti, Boşnak-Hırvat Federasyonu ve Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti (Republica Sırska) olmak üzere iki entitenin federe yapılar olarak bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Eski Yugoslavya'yı oluşturan bütün cumhuriyetlere yönelik silah ambargosu kaldırılmıştır. Bosna-Hersek ismiyle ve tek bir devlet olarak yola devam edilmesine karar verilmiştir.

2. Dönemin Türk Dış Politikası

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin Balkanlar'a olan ilgisi artmış ve Balkanlar'da daha aktif bir dış politika izlenmeye başlanmıştır. Öncelikle, Yugoslavya'nın dağılması ve Bosna ile Kosova'da

---

²⁴ "Aynı yerde", s. 177.

²⁵ Aliya İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, (çev.) Fatmanur Altun ve Rıfat Ahmetoğlu, 6. Basım, Klasik Yayınları, İstanbul 2005, s. 55.

²⁶ Kenar, *a.g.e.*, s. 180.

²⁷ Ülger, *a.g.e.*, s. 158.

patlak veren savaşlar, bölgesel istikrarı bozarak çatışmalı sürecin Balkanlar'a komşu olan Türkiye'ye sığırma ihtimalini doğurmuştur. Bu sebeple Türkiye özellikle 1990'lı yılların başlarıyla birlikte Balkanlar özelinde daha aktif bir dış politika tarzı benimsemiştir. Bu dönemde Balkanlar'daki Müslümanların ve Türklerin koruyucusu olarak kendini kabul ettirme isteği Türkiye'nin dış politika öncelikleri arasına girmiştir.²⁸ Ayrıca, Türkiye ile Yunanistan arasındaki tarihsel rekabet, bölgedeki ekonomik ve politik etki alanlarını genişletme yarışı bağlamında tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Son olarak ise, ABD ile birlikte bölgede istikrarı sağlamaya yönelik ortak anlayış Türkiye'nin Balkanlar'daki süreçlere aktif olarak müdahil olmasını kolaylaştırmıştır.²⁹ Uslu'ya³⁰ göre Türkiye, NATO kapsamında müttefiki olan ABD ile Balkanlar özelinde dönemselsel olarak farklı öncelik ve kaygılara sahip olabilmektedir. Ancak yine de Türkiye'nin bölgedeki uzun vadeli hedefleri ABD'ninkilerle paralellik arz etmektedir. Türkiye, Balkanlar'da siyasi ve askeri etki alanını arttırmak için ABD'nin güç, prestij ve problem çözme yeteneğinden faydalanmak istemektedir. Bunun yanında, Balkan devletlerinin Türkiye aracılığıyla ABD'ye ulaşmak istemesi, ABD'nin de Türkiye ile Balkan devletleri arasındaki ortak tarihi, kültürel ve dinsel bağları kullanma amacı gütmeleri, iki devleti birbirine daha da yakınlaştırmıştır.³¹

Balkanlar'da bölgesel düzen ve istikrarın bozulmasını takiben yaşanan Bosna Savaşı ve Kosova'daki çatışmalardan sonra bu bölgedeki sorunlar Türkiye'nin güvenlik politikasının en önemli maddeleri arasına girmiştir. Çatışmalı sürecin başlamasıyla birlikte Türkiye, Yugoslavya'nın dağılmasına ve Avrupa Birliği'nin bu süreci cesaretlendirici politikalarına karşı olduğunu açıklamıştır. Turgut Özal 1991 yılında Yugoslav Federal Devlet Başkanıyla yaptığı görüşmede Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünden yana tavır koymuştur.³² Öte yandan, Sırlar tarafından Müslüman Boşnaklara uygulanan etnik temizlik politikasının ayyuka çıkması ve basın tarafından bu görüntülerin günlük olarak paylaşılması Türk kamuoyunda ciddi bir yankı bulmuştur. Bu süreçte Batı Avrupa ülkelerinin aksine Türkiye, Sırlara karşı

²⁸ Miltiadhes Evert, "Turkey's Strategic Goals: Possibilities and Weaknesses", *Mediterranean Quarterly*, Cilt 4, Sayı 4, 1993, s. 31.

²⁹ Sabri Sayari, "Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: The Challenges of Multi-regionalism", *Journal of International Affairs*, Cilt 54, Sayı 1, Güz 2000, s. 176-177.

³⁰ Nasuh Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, Anka Yayınları, İstanbul 2006, s. 335-336.

³¹ Kenar, *a.g.e.*, s. 501.

³² Baskın Oran, "Yeni Yugoslavya ve Türkiye", *Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001 Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (ed.) Baskın Oran, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 490-493.

güç kullanılmasının ve askeri müdahale gerçekleştirilmesinin gerekliliğini açıkça dillendirerek aktif bir dış politika tavrı benimsemiştir.³³ Ancak Türkiye Bosna Savaşı sırasında tek başına bir askeri müdahalede bulunmaktan kaçınmıştır. Bu tutumun nedenleri arasında Türkiye'nin başka bölgelerde (Kıbrıs, Türkiye'nin güneydoğusu ve Kuzey Irak) asker bulundurma zorunluluğu, tek başına bir müdahalenin bölgedeki ülkelerden tepki çekebileceği endişesi ve teknik olanakların yetersizliği yer almaktadır.³⁴

Özal'ın cumhurbaşkanlığı döneminde (1989-1993) Osmanlı mirasını İslam merkezli olarak vurgulayan bir anlayışın emareleri görülmeye başlanmıştır. Bu tutum, Osmanlı mirası ve Müslümanlık çatısı altında Balkanlar'da paylaşılan ortak değerleri vurgulayarak bölgede daha aktif bir dış politika izleme niyetinin sinyallerini içermektedir.³⁵ Türkiye iç ve dış kamuoyundan gelen baskıların da etkisiyle, geçmişte Osmanlı topraklarında yaşayan Müslümanlarla ittifak kurma kararı almıştır. Türkiye bu doğrultuda, Ağustos 1992'de NATO'ya ortak bir askeri müdahale planı sunmuştur. Ayrıca, Bosna üzerinde bir uçuşa kapalı hava sahası oluşturulması ve ambargonun kaldırılması tekliflerini götürmüştür.³⁶ Çatışmaların sonunda Dayton Barış Anlaşmasının ortaya çıkması ve Kosova'da barışın sağlanması süreçlerinde de Türkiye aktif rol üstlenmiştir.³⁷ Genel olarak, Müslüman Boşnakların varlığının korunması, Türkiye'nin Balkanlar'da bölgesel güç olma isteği, Balkanlar'daki istikrarsızlığın Batı ile olan ticareti etkilemesi, ayrılıkçı hareketlere karşı olan ilkesel tutum ve kamuoyu baskısı Türkiye'nin aktif bir dış politikaya yönelmesinin temel nedenleri olarak öne çıkmaktadır.³⁸

Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde Türkiye Bosna-Hersek sorununu uluslararası platformlarda ön plana çıkaran ülkelerden biri olmuş, Özal resmi sıfatıyla İstanbul'da miting düzenlemekten İslam Konferansı Örgütü'nü toplamaya kadar birçok girişimde bulunmuştur. Özellikle mitingler yoluyla vatandaşları da dış politika süreçlerine katarak

³³ William Hale, "Turkish Foreign Policy After the Cold War", *Turkish Review of Balkan Studies*, Sayı 1, 1993, s. 241.

³⁴ Oran, "Bosna-Hersek ve Türkiye", *Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001 Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (ed.) Baskın Oran, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 490-493.

³⁵ M. Hakan Yavuz, "Turkish Identity and Foreign Policy in Flux: The Rise of Neo-Ottomanism", *Critique: Journal for Critical Studies of the Middle East*, Cilt 7, Sayı 12, 1998, s. 24.

³⁶ "Aynı yerde", s. 37-38.

³⁷ Kenar, *a.g.e.*, s. 501.

³⁸ Oran, "Bosna-Hersek ve Türkiye", s. 499.

geçmişin “halktan kopuk” olarak addedilen dış politika geleneğini kırmaya çalışmıştır. Böylece Bosna-Hersek ile İslam ve Osmanlı temelindeki ortaklığı ön plana çıkararak Avrupa Birliği'ne karşı bir koz elde etmek ve İslam zirvesini toplayarak İslam dünyasındaki öncü devlet imajını pekiştirmek istemiştir.³⁹ Özal'ın bu konuyla ilgili bir demeci şu şekildedir:

“Tıpkı Osmanlı döneminde olduğu gibi bugün de etnik farklılıkları İslam kimliği ile aşmak mümkündür. İnanıyorum ki bu toplumdaki kimliği oluşturan birincil element İslam'dır. Anadolu'daki ve Balkanlar'daki Müslümanları birbirine yakınlaştıran dini inançlardır. Bu sebeple İslam, Müslüman gruplar arasında birlikte yaşama ve işbirliğinin çimentosu olma vazifesi görmektedir.”⁴⁰

Özal'ın yukarıdaki ifadesiyle de somutlaşan Balkanlar'da daha aktif olmaya yönelik tüm bu dış politika hedeflerine rağmen, Todorova'ya⁴¹ göre Türkiye'nin bölgede istediği etkiyi yaratmasının önünde “Osmanlı mirası” algısıyla ilgili bazı engeller bulunmaktadır. Osmanlı'nın Balkanlar'dan çekilmesiyle bölgede kurulan devletler sadece Osmanlı'nın siyasi mirasından bir kopuşu temsil etmemiş, onu sistematik olarak reddetme politikaları izlemişlerdir.⁴² Balkan devletlerinin kurulmasına önyak olan milliyetçilik akımlarının etkileri, imparatorluk geleneklerine karşı bir muhalefeti de içinde barındırmıştır. Bu çerçevede ulusal dilleri ve yerleşim birimleri adlarını Türkçe'den arındırma girişimlerinde bulunulmuştur. Okul ve ordu gibi kurumlar aracılığıyla ve ulus-devletin inşası sürecinde kitlelerin homojenleştirilmesi için çaba sarf edilmiştir. Böylece Osmanlı'nın siyasi mirasına tümünden sırt çevirilmiştir.⁴³ Osmanlı yönetimi altında geçen beş yüz yıllık dönem Balkan tarihi içindeki en talihsiz ve en karanlık dönem olarak yeniden inşa edilirken imparatorluk da gelişmenin önündeki başlıca engel olarak resmedilmiştir.⁴⁴

³⁹ Muhittin Ataman, “Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel bir Anlayış”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, 2003, s. 58.

⁴⁰ Nur Vergin, “Türkiye'nin Kendisinden Korkmaması ve Aslına Rücu Etmesi Lazım”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 19, Yaz 1992, s. 41-47.

⁴¹ Maria Todorova, “Balkanlar'da Osmanlı Mirası”, (çev.) Bernar Kutluğ, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar...*, (ed.) Kemali Saybaşılı ve Gencer Özcan, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997, s. 137-138.

⁴² “Aynı yerde”, s. 119.

⁴³ “Aynı yerde”, s. 123.

⁴⁴ “Aynı yerde”, s. 140.

Yugoslavya'nın dağılma süreci, Bosna Savaşı ve dönemin Türk dış politikasıyla ilgili olarak tüm bu söylenenlerin ışığında, söz konusu gelişmelerin Türk basınında nasıl yankı bulduğu ve farklı gazetelerin dönemin olaylarını hangi biçimlerde ele aldıkları, önemli bir araştırma konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Basın aracılığıyla kamuoyu oluşturma sürecinin dış politika olaylarını da kapsadığı göz önüne alındığında, dönemin gazetelerinin yayın politikaları ve habercilik tarzlarının yakından incelenmesinin, Balkanlar'daki bunalımlı dönemin Türkiye'ye olan yansımalarının anlaşılması bakımından mühim olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede incelenecek olan ilk gazete Cumhuriyet Gazetesi'dir.

3. Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi ilk olarak 1 Temmuz 1991 tarihindeki sayısında Yugoslavya sorununu manşetine taşımıştır. Ancak bu ilk dönemde savaşla ilgili güncel haberlerden çok “*Yugoslavya’da esir tutulan Türk tır şoförlerinin durumları*” gibi konulara ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede Türk tır şoförlerinin durumu ile ilgili haberlerin magazinsel öğelerle harmanlandığı görülmektedir. Örneğin, esir tutulan kişilerin Slovenya’da gözetim altında tutuldukları süre içerisinde yakınlarıyla telefonla konuşmak ya da televizyon izlemek gibi aktivitelerden büyük zevk aldıkları gibi kişisel detaylara girilmiştir. Bölgedeki sorunlar ilk etapta kısıtlı olarak ve Türkiye’yi ilgilendirdiği ölçüde ele alınmış, Balkanlar’ın içinde bulunduğu çatışmalı durum ve bunun doğurabileceği felaketler üzerinde nadiren durulmuştur. Balkanlar’ın eşliğine geldiği çatışmaların “uzak bir ülkedeki karışıklıklar” olarak işlenmesi hali ise çatışmaların şiddetlenmesi ile beraber gazete tarafından terk edilmeye başlanmıştır.

Cumhuriyet Gazetesi Yugoslavya'nın dağılma sürecine girdiği tarihten Bosna Savaşının sonuna kadar, Türk dış politikasının ana hatlarıyla uyumlu şekilde, Yugoslavya'nın birliğinden yana tavır koymuş ve bu tutum günlük haberlerden köşe yazılarına kadar gazetenin genel yayın diline sirayet etmiştir. Bu çerçevede gazetenin dış politika yazarlarından Ergun Balcı'nın görüşleri açıklayıcıdır:

“Yugoslavya’da cumhuriyetleri esnek bir konfederasyon içinde tutma umudu kalmadı. Büyük Sırbistan hayali bölgeye felaket getirecek. Batı Avrupa’ya gelince. Yaşlı kıta bunalım karşısında tam bir çaresizlik örneği sergilemiştir. Daha da ötede, AT ülkelerinin çıkarları birbiriyle çatışmaktadır. Almanya Yugoslavya’ya askeri güç gönderilmesini

YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİ VE BOSNA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK BASINI

savunmuş, ancak Yugoslavya'nın Almanya ve İtalya'nın nüfuz bölgesine girmesinden çekinen İngiltere bu öneriye karşı çıkmıştır. Fransa da Almanya'ya giderek artan bir kuşkuyla bakmaktadır. ABD ise sanki Batı Avrupa'nın beceriksizliğini, çaresizliğini dünyaya sergilemek istermiş gibi Yugoslavya'daki yangının söndürülmesine yardımcı olacak hiçbir girişimde bulunmuyor. Özetle, Balkanlardaki tablo giderek 1. Dünya Savaşı öncesini andıran niteliğe bürünmektedir. Balkanlarda Balkanlaşma süreci başlamıştır.”⁴⁵

Ergun Balcı, 1990-1995 yılları arası dönemde Balkanlar ile en çok ilgilenen ve konunun politik yönünü sıklıkla köşesine taşıyan bir Cumhuriyet Gazetesi yazarı olarak dikkat çekmektedir. Yukarıda alıntılanan yazısında da, hem Batı Avrupa ve ABD'nin politikalarını eleştiren bir üslup, hem de Yugoslavya'nın “Balkanlaşmasına”, yani bölünmesine karşı konumlanan bir duruş göze çarpmaktadır. Yine aynı günlerde Cumhuriyet Gazetesi'nde “*Self determinasyon ve tehlikeler-2*”⁴⁶ başlıklı bir dış basın alıntısına yer verilmiş, büyük güçler arasındaki çıkar çatışmalarının parçaladığı Yugoslavya'nın birçok savaşa gebe olduğunun altını çizilerek Yugoslavya'nın bütünlüğünden yana bir tavır ortaya koyulmuştur.

Cumhuriyet Gazetesi'nin Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik geleneksel dış politikasıyla paralel hareket ettiği bir diğer konu da Yunanistan ile rekabet halinde olma durumudur ve bu husus gazetenin konu seçimine ve haber diline yansımıştır. Türk dış politikası uzun yıllar boyunca Yunanistan'ın hamlelerine göre şekillendirilmiş, Türkiye'nin Avrupa Birliği başvurusu bile Yunanistan'ın başvurusunun hemen ardından yapılmıştır. Yunanistan ile yarış halinde olma durumu Cumhuriyet Gazetesi'nin dış politika sayfalarına da sirayet etmiş ve Yugoslavya sorunu işlenirken zaman zaman gündeme taşınmıştır. Gazetede Balkanlar'a dair sorunların Yunanistan ile yaşanan geleneksel gerilimler ekseninde sorunsallaştırıldığı ve yeni gelişmelerin de bu pencereden okunduğu örneklerle rastlanmaktadır. Örneğin, Balkanlar'daki gelişmelere koşut olarak Türkiye ile Yunanistan arasındaki rekabetin arttığı iddia edildiği 1990'lı yıllarda,⁴⁷ Cumhuriyet Gazetesi'nde “*Yunanistan'ın Türkiye Korkusu*”⁴⁸ başlığıyla bir habere yer verilmiştir. Bu

⁴⁵ Ergun Balcı, “Balkanlar'da Balkanlaşma”, *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1991, s. 11.

⁴⁶ Arthur Schlesinger, “Dış Basın, Wall Street Journal: Self determinasyon ve tehlikeler-2”, *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1991, s. 10.

⁴⁷ Murat Yorulmaz, “‘Değişen’ Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde ‘Değişmeyen’ Güvenlik Paradoksu”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Temmuz 2014, s. 127.

⁴⁸ Stelyo Berberakis, “Yunanistan'ın Türkiye korkusu”, *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1992, s. 11.

haberde Yunanistan'ın bir Türkiye fobisi olduğundan dem vurularak bu ülkenin ulusal politikaları negatif bir dille okuyucuya aktarılmıştır.

Bu minvaldeki bir diğer örnek ise Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan eden komşusu Makedonya ile yaşadığı sorunlara değinen “*Yunanistan'ın komşularıyla başı dertte*”⁴⁹ başlıklı yazıdır. Bu yazıda Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerini düzelttiği, Atina'nın ise aksine bu ülkelerle sorunlar yaşamakta olduğu hususu vurgulanmıştır. Böylece Yunanistan'ın Balkanlar'da politik nüfuz bakımından geriye düştüğü, Türkiye'nin ise bir adım öne geçtiği iddia edilmiştir. Söz konusu haberde Yunanistan'ın Türkiye'yi Balkanlar'da bir tehdit olarak gördüğü defalarca tekrarlanmış, bu ülkenin bir tür “korku” içinde olduğu görüşünün altı çizilmiştir. Gazetenin 1993 yılının Şubat ayında yayınlanan sayılarında da benzer içeriklere rastlanmaktadır. Örneğin Cumhuriyet'in dış politika sayfalarında “*Yunan polisi işkence yapıyor*”⁵⁰ gibi haberler ön plana çıkarılmış ve dış basından (*World Today*) yapılan bir alıntıyla Yunanlı siyasetçilerin Sırlar gibi “Müslüman barbarlığı” söylemini benimsedikleri hususu vurgulanmıştır.⁵¹ Ayrıca gazetenin konuk köşe yazarı Nazmi Akıman⁵² tarafından, Türkiye'ye Yunan kamuoyunu kendi tarafına çekecek politikalar gütmesi gerektiği tavsiye edilmiştir. Ancak bunun aksi tutum sergileyen Cumhuriyet yazarları da mevcuttur. Örneğin yazar Haluk Özdalga Türkiye'nin Yugoslavya politikasını Yunanistan'ı yalnız bırakma ve dışlama hedeflerinin üzerine kurmasına karşı çıkmıştır. Bu politikanın olumlu sonuçlar vermeyeceğini söyleyerek ulusal çıkar açısından da Yunanistan'ı uluslararası alanda tecrit etmenin mantıklı olmadığını vurgulamıştır.⁵³ Ergun Balcı da Türkiye'nin hedefinin Yunanistan'ı da barış eksenine çekerek Balkanlar'da huzur ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak olması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁴

Öte yandan, Cumhuriyet Gazetesi'nin her zaman dönemin dış politikasıyla uyumlu bir habercilik tarzı benimsediğini söylemek doğru olmayacaktır. Durumun istisnalarından biri, Türkiye'nin Balkanlar'daki sorunların çözümü için İslam örgütleri ve diğer Müslüman birlikleri ile iletişime geçmesine karşı koyulan tavidir. Örneğin Bosna Savaşı'nın hemen

⁴⁹ Berberakis, “Yunanistan'ın Komşularıyla Başı Dertte”, *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1992, s. 11.

⁵⁰ Af Örgütü Raporu, “Yunan Polisi İşkence Yapıyor”, *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1993, s. 11.

⁵¹ Edip Emil Öymen, “World Today: Belgrad Din Çatışması Yaratıyor”, *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1993, s. 9.

⁵² Nazmi Akıman, “Dış Politikada Bir Yöntem”, *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1993, s. 9.

⁵³ Haluk Özdalga, “Bosna-Hersek İçin Laf Ürettik”, *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1992, s. 9.

⁵⁴ Balcı, “Balkan Politikası”, *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1993, s. 11.

başında, Haluk Özdalga'nın “*Bosna-Hersek için laf ürettik*” başlıklı yazısı, Türkiye'nin Balkan politikasını sert bir şekilde eleştirmektedir.⁵⁵ Köşe yazarının üzerinde durduğu ana husus, Türkiye'nin Balkan sorununun çözümü bağlamında İslami örgütlerden yardım istemesinin yanlış olduğu iddiasıdır. Yazar bu çerçevede “Balkan Müslümanlığı” ile “Ortadoğu Müslümanlığı” arasında bir fark olduğunu iddia ederek, dönemin Türk dış politikasının bileşenlerinden biri olan “İslam ülkelerinin Bosna-Hersek sorununun çözümü için seferber edilmesi” yaklaşımına karşı çıkmıştır. Dikkat çekici olan nokta Bosna-Hersek sorunu özelinde “Ortadoğu karşıtlığı” söyleminin yeniden üretilmesi ve gazetenin ideolojik çizgisi gereği Bosna-Hersek sorununun çözümü için olsa dahi özellikle Ortadoğu'daki İslam ülkelerini denklem dışında bırakma isteğidir.

Cumhuriyet Gazetesi Bosna Savaşının patlak verdiği yıllarda da konuya olan ilgisini korumuş, ancak burada muhafazakâr kesime yönelik olumsuz algısı zaman zaman objektif habercilik ilkesinin önüne geçmeye başlamıştır. Örneğin 25 Nisan 1992 tarihli sayıda “*Cuma sonrası Bosna-Hersek için gösteri*” başlığıyla Bosna Savaşı ilk defa Cumhuriyet Gazetesi'nin manşetine taşınmıştır. Ancak burada yer alan haber başlığı ile Bosna sorunu bağlamından ve özgül gerçekliğinden uzaklaştırılarak İslami-muhafazakâr kesime bir mesaj yollamak amacıyla kullanılmıştır. Haber dilindeki vurgularla göstericiler arasındaki çarşaf giyen kadınlara dikkat çekilmiş, gazetenin politik öncelikleri haber diline yansımıştır.⁵⁶ Ayrıca, 13 Şubat 1993 tarihinde Taksim meydanında gerçekleştirilen ve dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın da bu kapsamda halka seslendiği Bosna-Hersek mitingine gazetede geniş yer ayrılmıştır. Gazetede hem mitingin sönük geçtiği söylenerek propaganda çabasının başarısız olduğu ima edilmiş; hem de atılan “Allahüekber” sloganlarından bahsedilerek “Bosna'ya yardım maskesi altında örgütlenen hareketlerin yaratabileceği tehlikelere” vurgu yapılmıştır.⁵⁷ Yine aynı mitingle ilgili olarak, köşe yazarı Metin Hakyeri “Osmanlıcı motiflerin ön plana çıkarıldığını ve böylece milli duyguların çığrından çıktığını”⁵⁸; Oral Çalışlar ise “Laik Türkiye'nin yuhalandığını, Müslüman Türkiye'nin alkışlandığını, böyle mitinglerle Bosna'nın kurtarılamayacağını” ifade etmiştir.⁵⁹ Gazetenin başyazarı İlhan Selçuk da Bosna-Hersek'e destek mitingiyle alakalı olarak, “Müslümanlık vurgusu ve

⁵⁵ Özdalga, “Bosna-Hersek İçin Laf Ürettik”, *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1992, s. 9.

⁵⁶ “Cuma Sonrası Bosna-Hersek İçin Gösteri”, *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1992, s. 1.

⁵⁷ Deniz Teznel, “Bosna Mitingi Sönüktü”, *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1993, s. 1, s. 21.

⁵⁸ Metin Hakyeri, “Biz Kosova'da...”, *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1993, s. 21.

⁵⁹ Oral Çalışlar, “Fatih Şehre Giriyor”, *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1993, s. 21.

mehter takımıyla Avrupa'ya sefere çıkıldığında son durağın Edirne olacağını"⁶⁰ iddia etmiştir. Bundan sonra da İlhan Selçuk "Afganistan'dan Cezayir'e dek her Allah'ın günü birbirini boğazlamakta kusur eylemeyen Müslüman kardeşlerimizin 'Sırp'ın boğazladığı 'Boşnak'a ne hayrı dokunur?'"⁶¹ gibi satırları kaleme alarak, Bosna Savaşı üzerinden Müslüman kesime karşı polemikçi bir tutum sergilemiştir. Özetle, Bosna Savaşının gazetede manşete ve/veya köşe yazılarına taşınmasının, yaşanan trajediler sonucu değil, İslami-muhafazakâr kesime yüklenmek için söylemsel malzeme sağladığı zaman gerçekleştiği bazı örneklere rastlanmıştır.

Dayton Barış Anlaşması'nın (1995) imzalanması ve Bosna-Hersek'teki çatışmaların durdurulması ise Cumhuriyet Gazetesi tarafından olumlu bir biçimde karşılanmıştır. Gazetede barış sürecindeki gelişmelere sıcak savaş dönemindeki gelişmeler kadar alan ayrılmasa da, "Alkışlar Barışa..." gibi sade başlıklar atılarak sürecin barışla sonuçlanması okuyucuya olumlu biçimde yansıtılmıştır.⁶²

4. Hürriyet Gazetesi

Türkiye'de özellikle 1980'li yıllarla birlikte liberal ekonomi politikalarına ağırlık verilmesinin medya üzerinde de etkileri olmuştur. Bu doğrultuda basında tekelleşme artmış ve gazeteler objektif habercilik ilkelerini kâr etme arzusu uğrunda feda etmeye başlamışlardır. Aynı zamanda tüketim kültürünün yükselişi ile birlikte de medyada "magazinleşme" olgusu gün yüzüne çıkmıştır.⁶³ 1990-1995 tarihleri arasında Hürriyet Gazetesi'nin sayfaları incelendiğinde buna benzer bir eğilimin ön plana çıktığı ve dış haber sayfalarının bile gazete tirajını arttırabilmek için alabildiğine popülerleştiği ve magazinleştiği görülmektedir. Bu yıllarda gazetede, casusluk hikayeleri ve yabancı sinema yıldızlarının özel hayatları gibi konular ciddi ve analize dayalı dış politika haberlerinden daha geniş bir yer kaplamaya başlamıştır.

⁶⁰ İlhan Selçuk, "Lahmacundan Hamburgere", *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1993, s. 2.

⁶¹ Selçuk, "Kim, Kimi, Neden Boğazlıyor", *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1994, s. 2.

⁶² Dış Haberler Servisi, "Alkışlar Barışa: Bosna'da Şimdi Barış Zamanı", *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1995, s. 1.

⁶³ Barış Yetkin, "Haber Söyleminde Egemen İdeolojinin Yeniden Üretimi: Magazinleşme Bağlamında Bir Analiz", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 33, Bahar 2011, s. 29; Murat Özgen, "1980 Sonrası Türk Medyasında Gelişmeler ve Magazinleşme Olgusu", *2nd Communication in Millenium Symposium A Dialogue Between Turkish and American Scholars*, Cilt 1, 2003, s. 465-477.

Bu eğilimi somutlaştırabilmek için Hürriyet Gazetesi'nin Bosna-Hersek ile ilgili yaptığı haberlerden bazı örneklere bakmak yerinde olacaktır. 1 Haziran 1992 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin manşetinde “*Bosnalı 3 kız kardeş Adapazarı'nda*” başlıklı bir haber yer almıştır. İlk sayfadaki bu habere büyük boyda verilen ve “güzellikleri” vurgulanan üç genç kızın fotoğrafı eklenmiş, haber sunumu magazin sayfalarını andıran bir form ve üslupla yapılmıştır. Görüldüğü üzere savaştan kaçıp Türkiye'ye göç eden insanlar ile ilgili haberler bile gazetelerin ilgi/dikkat çekme ve böylece satışları artırma politikalarına alet edilmeye başlanmıştır. Dikkat çekici bir diğer nokta ise, Bosna Savaşı sırasındaki gelişme, çatışma, ölüm vb. haberlere manşetten yer verilmemesine rağmen, söz konusu haberin magazin öğeleriyle desteklenmiş biçimde ilk sayfada kendine yer bulabilmesidir.

Magazinleşme eğilimini, Balkanlar ile ilgili her gelişmenin içinde olan dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'la ilgili olarak Hürriyet Gazetesi'nde yapılan haberlerde de gözlemlemek mümkündür. Örneğin Özal'ın Vance-Owen Planı'nı eleştiren “*Bosna planı Balkan savaşı için davetiye*” açıklaması cumhurbaşkanının eşiyle birlikte şarkı söylediği sırada çekilen fotoğraflarla birlikte manşete taşınmıştır.⁶⁴ “Özal'ın Balkan politikaları” konulu haberin onun nasıl şarkı söylediğiyle herhangi bir ilgisi olmasa da, gazete siyasi alanı popülerleştirip magazinleştirerek daha çok okuyucuya hitap etmenin hesaplarını yapmaya başlamıştır. Bu bağlamda gazetenin Balkanlar'a yönelik haberlerinin büyük bir kısmı ciddi dış politika meselesi mahiyetinden uzaklaştırılarak hedef okuyucu kitlesi için “hafifletilmiştir”.

Bu yeni magazinleşme eğilimlerine karşın gazetenin Bosna Savaşı ile ilgili sadece popüler ve “hafif içerikli” haberlere yer verdiğini söylemek yanlış olacaktır. 1990'lı yılların başlarında Yugoslavya sorunu nadir olarak gazete sayfalarına taşınsa da, 1991 yılı ile birlikte konu ile ilgili ciddi analiz ve haberler Hürriyet Gazetesi'nin dış politika sayfalarında yer almaya başlamıştır. Bu yıllardaki haberlerde Yugoslavya'nın birliğinin korunmasına sıcak bakan, sağduyulu ve savaşın getireceği olumsuzluklara ağırlık veren bir habercilik üslubu görülmektedir. Örneğin Hırvatlar ve Sırlar arasında patlak veren iç savaşın ilk günlerinde gazetede “*Yugoslavya kendi kendini öldürüyor*” ifadesiyle bir haber yayınlanmış, bu haberde Yugoslavya'nın birliğine vurgu yapılmıştır.⁶⁵

⁶⁴ “Bosna Planı Balkan Savaşı İçin Davetiye”, *Hürriyet*, 3 Şubat 1993, s. 1.

⁶⁵ “Hırvatistan, Denizden Topa Tutuyor”, *Hürriyet*, 10 Kasım 1991, s. 16.

Hürriyet Gazetesi'nin Bosna Savaşına olan ilgisi ise, savaşın başlamasından hemen önce, 1 Nisan 1992 tarihinde başlatılan “Bosna-Hersek Dosyası” isimli yazı dizisiyle somutlaşmıştır. Üç bölümden oluşan bu yazı dizisinde genel olarak bölgenin tarihsel geçmişi ve Bosna-Hersek özelinde Balkanlar'daki Türk mirası okuyucuya sunulmuştur. Bu tercih, Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesiyle beraber Türk kamuoyunda canlanan “Balkan” ilgisinin bir yansımasıdır. Bu haber dizisinin büyük bir bölümünü gazeteci Altan Araslı'nın hazırladığı “*Bosna Hersek'teki Türk İzleri*” köşesi oluşturmuştur. Bu yazı dizisiyle Balkanlar'daki Osmanlı mirasına odaklanılmış, örneğin Mostar Köprüsü okuyuculara “*Türk varlığını hissettiren yapı*” şeklinde tanıtılarak bu coğrafyanın Türkiye ile olan bağı sıklıkla vurgulanmıştır.⁶⁶ Osmanlı döneminden kalma mimari eserler okuyucuya ayrıntılı bir biçimde tanıtılarak Bosna'daki ortak tarihi geçmişin hatırlatılması ve bölgeyle olan duygudaşlığın canlandırılması amaçlanmıştır.

Maria Todorova,⁶⁷ Balkanlar'daki Osmanlı mirasını incelerken, bu mirasın siyasi boyutunun git gide unutulduğunu; mimari, kültürel ve demografik alanlarda ise Osmanlı etkilerinin daha canlı kaldığını tespit etmiştir. Bu tespitle paralel biçimde, Hürriyet Gazetesi de amacı bölgenin Türkiye ile yakınlığını vurgulamak olan haber dizisini hazırlarken, Bosna-Hersek'teki Türk izlerini en çok mimari ve kültürel alanlarda aramıştır. Camiler, köprüler, medreseler tanıtılmış; siyasi anlamda Osmanlılık vurgusu yapılmadan, bölgeyle olan duygusal bağlantıyı canlandırmayı hedefleyen yazılar kaleme alınmıştır. Bölgenin savaş öncesindeki kaotik atmosferinden daha çok coğrafyadaki Türk izlerine yoğunlaşarak hem bu bölgeye olan ilgi canlandırılmaya çalışılmış; hem de kamuoyunda Türkiye'ye atfedilen “bölgenin hamisi olma” rolü bir bakıma olumlanarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu haber dizisiyle aynı sayfalarda, bir Boşnak kadının fotoğrafına yer verilip altına da “Boşnak Güzeli” yazılması dikkate değer başka bir konudur.⁶⁸ Burada hem sorunu bağlamından kopararak magazinleştirme; hem de kadını bir “güzellik” nesnesine indirgeyerek onun savaş içerisindeki gerçek rolünü görmezden gelme eğilimi göze çarpmaktadır. Gazetenin bu tavrını biçimlendiren unsurların daha fazla okunma ve ilgi çekme kaygısı olduğu söylenebilir. Ancak böylesine ciddi bir savaş ortamında Boşnak kızlarının güzelliğini ön plana çıkartmak, objektif ve bilgilendirici gazetecilik ilkeleriyle çelişmektedir. İdeal olarak gazetelerin

⁶⁶ Altan Araslı, “Bosna-Hersek'teki Türk İzleri-2: Sevgililer Sevgilisi”, *Hürriyet*, 1 Nisan 1992, s. 7.

⁶⁷ Todorova, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası*, s. 138.

⁶⁸ Muammer Elveren, “Bosna-Hersek Dosyası”, *Hürriyet*, 1 Nisan 1992, s. 7.

önceliği okuyucusuna yurt içi ve yurt dışındaki gelişmeleri hızlı ve doğru bir biçimde aktarmak ve magazinsel öğeleri öne çıkarmaktan çok doğru bilgiyi vermek olmalıdır.

Bununla birlikte, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın politikalarıyla paralel biçimde, Türkiye'nin politik olarak Balkanlar'da daha aktif rol oynaması gerektiğini savunan Hürriyet Gazetesi yazarları da olmuştur. Örneğin köşe yazarı Hadi Uluengin, 21 Nisan 1992'de yayınlanan "*Bosna-Hersek ve Türkiye*" başlıklı yazısında, Türkiye'nin bu coğrafyada daha aktif bir siyaset izlemesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu isteğinden yola çıkarak yazarın Bosna'da aktif politika izlenmesini isteyen Turgut Özal'a yakın durduğu söylenebilir. Hadi Uluengin Türkiye'nin Balkan politikasıyla ilgili şunları yazmıştır: "*Bosna Hersek'te Türkiye'nin izleyeceği aktif politikalar, ülkemizin Balkan'daki etkinliğini pekiştirmeye adaydır. (...) Ancak diplomatik arenanın ötesinde Bosna Hersek'e yapılacak her somut yardım, Türkiye'nin prestijini daha çok arttıracaktır. (...) Drina Vadisi'ni anlatan Rumeli türküleri de hafızamızdadır.*"⁶⁹

Türkiye'nin Balkanlar'da daha aktif bir politika izlemesi ve böylece Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan gelişmeleri dış politika manevralarıyla ülkenin çıkarları doğrultusunda fırsata çevirmesi gerektiğini savunan Hürriyet Gazetesi yazarlarından biri de Ferai Tınç'tır:

*"(...) Müslümanlar saldırıya uğrarlarsa en yakınları olarak bildikleri Türkler boş duracak değil ya elbet yardıma koşacaklar diye düşünüyor. (Bosnalılar kastediliyor) Avrupa Topluluğu'nda ve diğer uluslararası kuruluşlarda sesini duyurmaya çalışan Türkiye'nin önünde çok parlak bir dönem açılıyor. Orta Asya'dan Avrupa'nın göbeğine kadar, milyonlarca dost, üstelik birçoğu da bu kuruluşlara üye olmaya çalışan dost, Türkiye'nin kapısını çalıyor. (...) Avrupa'nın Müslüman ülkelerle sentez arayışı, Türkiye'nin aracı olma niteliğini ön planda tutacak. Altmış sekiz yıllık cumhuriyet, 600 yıllık imparatorluğun sorumluluklarını, kan kardeşliklerini, akrabalık bağlarını unutturmaya yetmiyor. Boşnak dostlarımız gibi, başı sıkışan İstanbul'un yolunu tutuyor. Hiç fena da olmuyor."*⁷⁰

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere Ferai Tınç, Hürriyet Gazetesi'nde Türkiye'nin geleneksel/statükocu dış politika tarzında revizyon isteyen,

⁶⁹ Hadi Uluengin, "Bosna-Hersek ve Türkiye", *Hürriyet*, 21 Nisan 1992, s. 16.

⁷⁰ Ferai Tınç, "Boşnaklar ve Zeynep'in Kitabı", *Hürriyet*, 17 Kasım 1991, s. 16.

Balkanlar'da Osmanlı'dan kalan hakların kullanılmasını öneren kanadı temsil etmektedir. Bu siyasi çizgisinin bir sonucu olarak Tınç, Yugoslavya'daki çatışma sürecini Türkiye'nin sınırları dışında daha aktif olabilmesi ve bölgesinde önemli bir güç konumuna gelebilmesi için bir fırsat olarak görmüştür. Tınç, "68 yıllık cumhuriyetin 600 yıllık imparatorluğun sorumluluklarını unutturmadığını" söylerken de buna işaret etmekte, cumhuriyetin geleneksel dış politikalarında Osmanlı mirası ağırlıklı bir revizyonun gerekliliğini vurgulamaktadır. Bosna-Hersek'teki çatışmaların son ve en şiddetli evresine girdiği 1995 yılında ise Hürriyet Gazetesi Sırp'lara karşı olan tutumunu sertleştirmiş, gazetenin Bosna ile ilgili haberlerinde "Sırp canileri"⁷¹ gibi tanımlamalara yer vermeye başlanmıştır. Savaşta hayatlarını kaybeden Sırp siviller de olduğu ve gazetecilik etiği gereği gazetecilerin milli, etnik ya da ırka dayalı ayrımcılık yapmamaları gerektiği hususları düşünüldüğünde, söz konusu tanımlamaların ilkeli ve etik habercilik kurallarıyla bağdaşmadığı açıktır.

5. Türkiye Gazetesi

Öncelikle, Türkiye Gazetesi'nin incelemeye konu olan 1990-1995 yılları arasındaki sayılarında Balkanlar'daki çatışmalı süreçle ilgili yapılan haberlerin, bölgedeki Müslümanlarla dini ortaklığı pekiştiren ve anti-komünizm vurgusu ağır basan metinler olduğu dikkat çekmektedir. Yugoslavya'dan gelen dağılma sinyallerine Türkiye Gazetesi'nden ilk tepkiyi, dış politika yazarı Necati Özfatura vermiştir. 1990-1992 yılları arası dönemde gazetede Yugoslavya sorunuyla ilgili en çok köşe yazısı kaleme alan kişi olan Özfatura, 1991 yılı başlarında "Yugoslavya'da iç savaş sinyalleri" adlı yazısıyla konuya değinmiş ve şöyle yazmıştır: "*Yugoslav ordusu Sırp'tır. Bütün Yugoslavya'yı Sırp yapma ve Büyük Sırbistan hayali içerisindedir. Fanatik Sırp komünistleri merkezi yönetimi ellerinde tutmaktadırlar. Ve Yugoslavya dağılma noktasındadır (...) Yugoslavya ve Hırvatistan'daki karışıklıklar komünizmin iflasını göstermektedir.*"⁷²

Görüldüğü üzere gazetede anti-komünizm vurgularına rastlanmakta, Yugoslavya'nın geleceği konusunda ise dönemin resmi dış politikasıyla tezat oluşturacak şekilde Yugoslavya'nın dağılmasını arzu eden yazılar kaleme alınabilmektedir. Bu çerçevede Bosna-Hersek ve Kosova'nın bağımsızlığından yana tavır koyulmuş, gazetenin yayın çizgisiyle paralel

⁷¹ "Tek Kurtuluş Ölümde", *Hürriyet*, 14 Temmuz 1995, s. 1.

⁷² Necati Özfatura, "Yugoslavya'da İç Savaş Sinyalleri", *Türkiye*, 7 Şubat 1991, s. 6.

YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİ VE BOSNA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK BASINI

şekilde Müslümanların dayanışması ve birleşmesi için söz konusu dağılma süreci bir fırsat olarak görülmüştür. Necati Özfatura bu konudaki fikirlerini şöyle ifade etmiştir:

“Avrupa’da komünizmin son kalesi olan Yugoslavya’da sadece Sırbistan ve işgali altında zulüm yaptığı Kosova’da komünistler iş başındadır. (...) Yugoslavya yeniden “Balkanlaşmak” ve “Lübnanlaşmak” yolundadır. Yugoslavya’daki Sırplarla Sırp olmayanlar arasındaki iç savaş Kosova’da yaşayan ve hala çok ağır baskı ve zulüm altında inleyen Arnavut, Türk ve diğer Müslümanların kurtuluş vesilesi olacaktır.”⁷³

Türkiye Gazetesi’nde Yugoslavya sorunu üzerinde duran yazarlardan biri olan Oğuz Gökmen ise, Yugoslavya’daki insanların Osmanlı hakimiyetinde geçen dönemi “hasretle andıklarını” vurgulayan yazılar kaleme almıştır. Bu çerçevede Osmanlı döneminde Balkanlar’da hüküm süren adalet ve hoşgörüden bahseden yazar, Yugoslavya’ya barışı Türk ve Müslüman unsurların getirebileceğini savunmuştur. Yazılarında Tito’nun bile devlet yönetimindeki başarısını Osmanlı’ya borçlu olduğunu itiraf ettiğini dile getiren Oğuz, Yugoslavya’nın Osmanlı’dan siyasal bir miras devraldığı düşüncesini vurgulamıştır. Bu düşüncenin çıkış noktası ise, Balkanlar’da Osmanlı-Türk unsurunun sahip olduğu iddia edilen tarihsel hakları öne sürerek, bölgede izlenecek aktif politikalarla bölgesel güç olma idealinde aranmalıdır. Yugoslavya parçalandıktan sonra ise Oğuz Gökmen eski sosyalist rejimi eleştiren yazılar kaleme almaya başlamıştır. Gökmen, Yugoslavya’da uygulanan ve çalışanların iş yerlerindeki karar alma süreçlerine bizzat katılmalarını öngören “öz yönetim” sistemini eleştirmiş, “Yugoslavya’ya bağlantısız üçüncü dünya ülkelerinden gelen seçkin konukların beyinleri Titoizm ve özyönetim sabunları ile iyice yıkanıyordu”⁷⁴ ifadesini kullanarak gazetenin anti-komünist çizgisiyle uyumlu hareket etmiştir.

Bir başka dikkate değer nokta da, Türkiye Gazetesi’nin düzenli olarak hesap numaraları vererek Kosova ve Bosna-Hersek’teki Müslümanlar için başlattığı yardım kampanyalarıdır. Sırp milislerin ve Yugoslav Federal Ordusu’nun Saraybosna’yı bombalamalarıyla başlayan savaş süreci Türkiye Gazetesi’nde infiale yol açmış, gazete yoğun biçimde bölgedeki

⁷³ Özfatura, “Dış Politika”, *Türkiye*, 10 Şubat 1991, s. 6.

⁷⁴ Oğuz Gökmen, “Bosna-Hersek Çağrışimleri”, *Türkiye*, 5 Mayıs 1994, s. 10.

MEHMET FATİH ÇÖMLEKÇİ

Müslümanların sorunlarına odaklanmıştır.⁷⁵ Savaşın sıkıntılarını çeken, evsiz kalan, zorla göç ettirilen insanlara yardım için düzenlenen kampanyalar gazete sayfalarından düzenli olarak duyurulmuş ve Bosna-Hersek özelinde çatışmalı bölgeye özel bir önem atfedilmiştir. Necati Özfatura'nın köşesinden yapılan yardım çağrıları ve bu bağlamda paylaşılan hesap numaraları; Türkiye Gazetesi muhabirlerinin Bosna-Hersek ve Türkiye arasındaki mektup alışverişine katkı sağlamaları; gazetenin birçok muhabirini Bosna'daki halkla konuşup özel haberler hazırlamaları için bölgeye göndermesi, sözünü ettiğimiz alakanın somut kanıtları olarak gösterilebilir. Söz konusu yardımların toplandığı süreçte yayımlanan köşe yazılarına bakıldığında ise, kampanyanın itici gücünün insani yardıma bulunma isteğinin yanı sıra Müslüman ülkeler arasında bir dayanışma ağı kurma hedefi olduğu görülmektedir. Köşe yazarı Necati Özfatura da bu minvalde "İslam kardeşliği" teması üzerinde durmuştur: "Gel be keko, şöyle sıkıca kucaklaşalım. Dünya bizi bekliyor. Senegalli zenci, Filipinler'deki çekik gözlü, Keşmir'deki buğday benizli. Azadi mi? Tut elimden birlikte haykıralım. Azadi! Eritre'ye, Mora'ya, Afganistan'a, Filistin'e, Bosna'ya, Kosova'ya... Biji...? Ah, evet elbette. Biji İslam Kardeşliği!"⁷⁶

Bu kapsamda, 13 Şubat 1993'de İstanbul/Taksim'de Bosna-Hersek'e destek amacıyla düzenlenen mitinge Türkiye Gazetesi sayfalarında hem miting öncesinde hem de sonrasında geniş yer ayrılmış ve köşe yazarları tarafından mitingin 10 gün öncesinden başlayarak vatandaşlara yönelik katılım çağrıları yapılmıştır. Mitingin ertesi günü yayınlanan "Yalnız değilsin Bosnalım"⁷⁷ başlıklı habere eşlik eden mehteran ekibi fotoğrafı ise, gazetenin Osmanlı "özlemine" ön plana çıkararak yayın çizgisinin bir göstergesi olmuştur. Mitingi yorumlayan gazete yazarı Yalçın Özer'in sözleri de Türkiye Gazetesi'nin genel yayın politikasının "Osmanlıcı" motiflerinin izlerini taşımaktadır: "Tek çare, Amerikan kamuoyunu harekete geçirmektir. Dünyaya Bosna'da yaşanan acıların mesajını işte böyle mitingler verebilir. Dış kamuoyuna bir de Balkanların karışabileceği mesajının verilmesi gerekiyor. İnaniyoruz ki dün Taksim'den Osmanlı'nın torunlarının sabrının taşmakta olduğu mesajı dünyaya en net şekilde verildi. Tertipleyenleri kutluyoruz."⁷⁸

Türkiye Gazetesi'nin Bosna'ya yönelik ilgisinin dikkat çekici

⁷⁵ İsmail Soysal ve Şule Kut, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990-1996*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul 1997, s. 53.

⁷⁶ Özfatura, "Selamün Aleyküm", *Türkiye*, 30 Mart 1992, s. 5.

⁷⁷ "Yalnız Değilsin Bosnalım", *Türkiye*, 14 Şubat 1993, s. 1.

⁷⁸ Yalçın Özer, "Clinton ile ABD Nereye Gidiyor?", *Türkiye*, 14 Şubat 1993, s. 13.

örneklerinden biri de, Türk basınında büyük tartışma yaratan, muhabir Yusuf Sancak'ın "*Cephede bir Sırp vurdum*" başlıklı haberidir. Muhabirin silahlı bir fotoğrafının eşlik ettiği haberde, "*Elimdeki bu silahla Sırp canıye ateş ettim*" şeklinde bir de not yer almaktadır.⁷⁹ Yusuf Sancak, haberin aldığı tepkiler üzerine yayınladığı yazısında nefsi müdafaa hakkını kullandığını, gerçekten bir "Sırp"ın vurulmamış bile olabileceğini ifade etmiştir. Kendisini eleştiren Cumhuriyet Gazetesi yazarı ve Çağdaş Gazeteciler Derneği Başkanı Mustafa Ekmekçi'yi de kendine göre objektiflik kıstasları belirlemekle suçlayan Sancak, vicdanı olan her insanın böylesine bir baskı altında soğukkanlılığını yitirebileceğini söylemiştir.⁸⁰ Okuyucuların duygularına yönelik olarak yapılan bu haber, ortadaki tüm insan hakları ihlallerine karşın, basının objektif olma ve okuyucuları doğru şekilde bilgilendirerek onların özgürce kanaat oluşturabilmesini sağlama ilkesine aykırıdır. Müslüman bir coğrafyada yaşanan katliamlara dikkat çekme amacıyla Türkiye Gazetesi tarafından yapılan haberler, zaman zaman ölçülü haber dili kıstaslarını aşarak duyguları harekete geçirmeye dönük bir söyleme dönüşebilmiştir.

Bir diğer önemli husus ise, Türkiye Gazetesi'nin yayın politikası olarak Turgut Özal'ın Balkanlar'da daha aktif rol oynayarak önemli bir aktör haline gelme ve İslam ülkeleriyle işbirliği yaparak bölgedeki Müslümanlara doğrudan yardım ulaştırma politikalarına paralel hareket etmesidir. Bu eğilime verilebilecek bir örnek, gazete yazarlarının Turgut Özal ile birlikte Balkanları gezerek bir haber dizisi hazırlamaları ve Özal'ı Cuma namazlarında bile takip ederek ondan sürekli olumlu biçimde bahsetmeleridir. Aslında Özal'ın kişiliği aracılığıyla olumlanan, Türkiye tarafından Balkanlar'da aktif bir politika gütmeye ve bu coğrafyadaki Müslümanlarla dayanışma eğilimleridir.

Bosna Savaşının ikinci yılına girildiği 1993'te, Türkiye Gazetesi'nin Balkan sorununa olan ilgisinin Türk basınındaki ortalamanın epey üzerinde seyrettiğini söylemek mümkündür. Türkiye Gazetesi'nin TV sayfalarında bile sürekli olarak bu mesele işlenmiş, "*Sırp vahşeti*" ifadesiyle konuyla ilgili belgesellerin tanıtımları yapılmıştır.⁸¹ Bu haberlerden yaklaşık bir sene sonra ise, Cannes Uluslararası Film Festivali'nde yarışan Bernard Henri Levy'nin 'Bosna!' isimli filmi Bosna'daki Müslüman davasını desteklediği için sürekli olarak haber yapılarak desteklenmiş; film ödül alamayınca bu durum

⁷⁹ Yusuf Sancak, "Cephede Bir Sırp Vurdum", *Türkiye*, 16 Şubat 1993, s. 1., s. 13.

⁸⁰ Sancak, "Gazeteci Mesleğinin Askeridir", *Türkiye*, 17 Şubat 1993, s. 13.

⁸¹ "Boşnakların Sırpları Yıldırma Propagandası", *Türkiye*, 16 Mart 1993, s. 19.

Avrupa'daki haçlı zihniyetinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.⁸²

Savaşın sonlarına yaklaşıldığında, özellikle Boşnakların Bihaç'taki direnişiyle birlikte Türkiye Gazetesi bölgedeki Müslümanları destekleyen haberlerini hemen hemen her gün manşetine taşımaya başlamıştır. Kasım 1994 ayında yoğunlaşan bu haber trafiği, “*Bosna’da Müslüman Ordusu’nun Zaferi*”⁸³ ifadeleri ve “*Kupreş’te Yeniden İlk Ezan*”⁸⁴ gibi ilk sayfa haberlerine eşlik eden ezan okuyan direnişçi fotoğraflarıyla beraber, Bosna’da Müslümanlar tarafından kazanılan küçük ya da büyük her askeri başarının vurgulanması suretiyle gazete sayfalarına yansımıştır. Yine aynı dönemde, Müslümanlığa geçtiği iddia edilen Sırp bir kadının fotoğrafı ilk sayfadan “*Soydaşlarımdan utanıyorum*”⁸⁵ alıntısıyla beraber yayınlanmış, gazete tarafından yürütülen karşı-enformasyon mücadelesi böylece somutlaşmıştır.

Türkiye Gazetesi’ni incelenen diğer yayın organlarından farklılaştıran bir diğer nokta da, Bosna ile ilgili haberlerin sadece dış politika sayfalarından verilmemesi, gazetenin iç politika sayfalarına da taşınmasıdır. Söz konusu tercih, Bosna ile Müslümanlık ortak paydası üzerinden kurulan duygudaşlığın bir göstergesidir ve “Bosna-Hersek en az Türkiye’nin iç meseleleri kadar önemlidir ve Türkiye bölgede söz sahibi olmalıdır” alt metnini ihtiva etmektedir. Aydın Menderes’in “Tüm siyasi partiler iç politikayı bırakın ve Bosna için ortak eylem planı oluşturun. Bölgeye askeri destek şart.” sözlerinin gazetenin manşetinde büyük puntolarla yer bulması da sözü edilen “Bosna-Hersek bizdendir” yaklaşımının bir tezahürüdür.⁸⁶

Sonuç

Öncelikle, Yugoslavya’nın dağılma süreci ve Bosna Savaşı sırasında incelenen gazeteler çerçevesinde Türk basınının konuya yoğun bir ilgi gösterdiği, ancak bu ilginin iç politikadaki tartışmalar ve ideolojik konumlamalar perspektifinde şekillendiği görülmüştür. Cumhuriyet Gazetesi’nde bu çatışmalı süreç, dış politika sayfalarında sıklıkla yer almakla beraber konu zaman zaman muhafazakâr kesimle olan politik çekişme ve Yunanistan ile olan geleneksel rekabet çerçevesinde işlenmiştir.

⁸² Cüneyd Atamal, “Cannes Bosna’yı Umursamadı”, *Türkiye*, 28 Mayıs 1994, s. 13.

⁸³ Özfatura, “Bosna’da Müslüman Ordusunun Zaferi”, *Türkiye*, 6 Kasım 1994, s. 5.

⁸⁴ “Kupreş’te Yeniden İlk Ezan”, *Türkiye*, 8 Kasım 1994, s. 1.

⁸⁵ Mustafa Gümüsel, “Soydaşlarımdan Utanıyorum”, *Türkiye*, 7 Kasım 1994, s. 1, s. 8.

⁸⁶ “Bu Davete Uyun!...”, *Türkiye*, 26 Kasım 1994, s. 1.

YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİ VE BOSNA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK BASINI

Yugoslavya'nın bölünmemesine dönük Türk dış politika amaçlarıyla uyumlu bir haber politikası izlenmekle birlikte, bölgedeki Müslümanlarla ve İslam teşkilatlarıyla kurulan yakın ilişkiler okuyucuya olumsuz bir vurguyla aktarılmıştır. Söz konusu durumun en önemli göstergelerinden biri, Bosna için Taksim'de yapılan destek mitingine karşı takınılan negatif tutum olmuştur. Buna paralel olarak özellikle Özal'ın kişiliğinde cisimleşen bölgede aktif bir dış politika izleme ve Osmanlı mirasını canlandırma eğilimleri eleştiri konusu yapılmıştır.

Hürriyet Gazetesi incelendiğinde göze çarpan en önemli nokta ise 1990'lı yıllarla beraber Türk mediasındaki tekelleşme, şirketleşme ve magazinleşme eğilimleriyle paralel şekilde yapılan içerik üretimi olmuştur. Okuyucu ilgisini sansasyonel ve/veya eğlenceye dönük içeriklere çekme ve böylece reklam gelirlerini, dolayısıyla da kârlılığını arttırma amacı gazete sayfalarına yansımıştır. Magazinleşmeyi beraberinde getiren bu yönelim Bosna Savaşı dahil olmak üzere dış politika haberlerine de sirayet etmiştir. Bu çerçevede çatışmalı süreç çoğu zaman magazin öğeleriyle desteklenerek manşete ya da dış politika sayfalarına taşınmış; “Güzel Boşnak kızlar” gibi imge ve söylemlerin dolaşıma sokulmasıyla magazinleştirme eğilimleri objektif haberciliğin yerine geçebilmiştir. Bunun haricinde, Hürriyet Gazetesi'nin yayın politikası ve köşe yazarlarının yazdıkları incelendiğinde, gazetenin bölgedeki Osmanlı mirasını ön plana çıkaran, Türkiye'nin bölgede daha aktif bir dış politika izlemesi gerektiğini savunan ve kriz ortamında inisiyatif alan bir Türkiye'nin bölgede söz sahibi olabileceğini vurgulayan bir çizgide yer aldığı görülmüştür.

Son olarak, Türkiye Gazetesi'nin Balkanlar'daki çatışmalı dönemde yayın politikası olarak “İslam kardeşliği” teması üzerinde durduğu, gazetede bu yönde haber ve köşe yazılarının yer aldığı söylenmelidir. Bu tercih çerçevesinde atılan somut adımlar ise, Bosna'ya yardım amaçlı hesap numaralarının sıklıkla paylaşılması, Bosna için Taksim'de düzenlenen mitinglere katılımın arttırılması için çaba sarf edilmesi, gazete muhabirlerinin Bosna ve Türkiye'deki kişiler arasındaki mektup alışverişine aracılık etmeleri ve bazı muhabirlerin Bosna'ya gidip buradaki halkla görüşerek özel haber dosyaları hazırlamaları olarak sıralanabilir. Bunun yanı sıra gazetede, Türkiye'nin Yugoslavya'nın dağılmaması yönündeki dış politikasının aksine bölgedeki Müslümanların bağımsız bir devlet altında yaşamaları gerektiği görüşü savunulmuştur. Osmanlı mirası ve Müslümanlarla dayanışma temaları sürekli olarak ön plana çıkarılmış, Türkiye'nin aktif politika izleyerek bölgedeki Müslümanları kucaklaması gerektiği anlayışı belirginleşmiştir.

MEHMET FATİH ÇÖMLEKÇİ

Dikkat çekici bir diğer nokta ise, Bosna Savaşının ve insani felaketlerin tırmanmasıyla birlikte gazete yazarlarının zaman zaman soğukkanlılıklarını ve objektif yayıncılık ilkelerini koruyamamaları, sansasyonel ve sert manşetler atıp haberler yaparak okuyucularının duygularına seslenmeleri olmuştur.

Sonuç olarak, araştırmaya konu süreçte Balkanlar'daki gelişme ve çatışmaların incelenen gazeteler tarafından iç politik konular çerçevesinde değerlendirildiği, toplumdaki görüş farklılıklarının ve gazetelerin ideolojik konumlanmalarının Balkanlar ile ilgili haberlere yön verdiği görülmüştür. Ayrıca, kamuoyunu belirli bir yönde etkilemek amacıyla zaman zaman duygulara dayalı habercilik dili kullanılması ve 1990'larda basında görülen magazinleşme eğilimlerinin Balkanlar ile ilgili haberlerin bir bölümüne sızmaya başlaması da dikkat çeken diğer bulgulardır. Tüm bu söylenenler ışığında, objektif habercilik ile bütüncül politik/tarihsel perspektifle hazırlanan dış politika yazılarının araştırmaya konu dönemde azınlıkta kaldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Gazeteler (İstanbul Atatürk Kütaphğı Süreli Yayınlar Arşivi)

Cumhuriyet Gazetesi – 1 Temmuz 1991 (108/298), 2 Ekim 1991 (108/301), 9 Ekim 1991 (108/301), 12 Şubat 1992 (108/305), 17 Şubat 1992 (108/305), 25 Nisan 1992 (108/307), 1 Mayıs 1992 (108/308), 5 Şubat 1993 (108/317), 9 Şubat 1993 (108/317), 10 Şubat 1993 (108/317), 14 Şubat 1993 (108/317), 15 Şubat 1993 (108/317), 18 Şubat 1993 (108/317), 9 Şubat 1994 (108/329), 23 Kasım 1995 (108/350).

Hürriyet Gazetesi – 10 Kasım 1991 (151/275), 17 Kasım 1991 (151/275), 1 Nisan 1992 (151/283), 21 Nisan 1992 (151/284), 1 Haziran 1992 (151/287), 3 Şubat 1993 (151/303), 14 Temmuz 1995 (151/361).

Türkiye Gazetesi – 7 Şubat 1991 (240/55), 10 Şubat 1991 (240/55), 30 Mart 1992 (240/63), 14 Şubat 1993 (240/74), 16 Şubat 1993 (240/74), 17 Şubat 1993 (240/74), 16 Mart 1993 (240/75), 5 Mayıs 1994 (240/89), 28 Mayıs 1994

(240/89), 6 Kasım 1994 (240/95), 7 Kasım 1994 (240/95), 8 Kasım 1994 (240/95), 26 Kasım 1994 (240/95).

Kitap ve Makaleler

ATAMAN, Muhittin, “Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış” *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, 2003, ss. 49-64.

BORA, Tanıl, *Bosna Hersek: Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası*, Birikim Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1999.

COPEAUX, Etienne, *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, (çev.) Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

DAĞTAŞ Erdal ve YAYLAGÜL Levent, “11 Eylül Saldırısının Türkiye Yazılı Basınındaki Sunumu”, *Kurgu Dergisi*, Sayı 21, 2005, ss. 1-23.

DEMİRTAŞ-COŞKUN, Birgül, “Ankara ve Berlin’in Bosna Savaşı’na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *International Relations / Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 13, Bahar 2007, ss. 57-88.

_____, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası”, *International Relations / Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 27, Güz 2010, ss. 51-86.

EKİN, Volkan “Hürriyet Gazetesi: 1990-2000 Dönemi”, *Haber Analizi ve Arşiv İncelemeleriyle Türkiye’de 9 Gazete*, (ed.) Şengül Özerkan, Nobel Yayınları, Ankara 2009, ss. 82-87.

EROĞLU, Zehra, “Turkish Foreign Policy Towards the Balkans in the Post-Cold War Era”, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mustafa Türkeş, Ankara 2005.

HALE, William, “Turkish Foreign Policy After the Cold War”, *Turkish Review of Balkan Studies*, Sayı 1, 1993, ss. 231-248.

HOLLAND, Martin, *European Community Integration*, New York 1992.

İZZETBEGOVİÇ, Aliya, *Konuşmalar*, (çev.) Fatmanur Altun ve Rıfat Ahmetoğlu, 6. Basım, Klasik Yayınları, İstanbul 2005.

KAYA, Ayşe Elif Emre, “Cumhuriyet Gazetesi’nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 39, Bahar 2010, ss. 75-91.

KENAR, Nesrin, *Yugoslavya - Bir Dönemin Perde Arkası: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutları*, Palme Yayınları, Ankara 2005.

ORAN, Baskın, “Yeni Yugoslavya ve Türkiye”, *Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001 Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (ed.) Baskın Oran, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, ss. 490-493.

_____, “Bosna-Hersek ve Türkiye”, *Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001 Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (ed.) Baskın Oran, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, ss. 493-499.

ÖZGEN, Murat, “1980 Sonrası Türk Medyasında Gelişmeler ve Magazinleşme Olgusu”, *2nd Communication in Millenium Symposium A Dialogue Between Turkish and American Scholars*, Cilt 1, 2003, ss. 465-477.

ÖZKIR, Yusuf, “Hürriyet Gazetesi'nin Kimliği”, *Iğdir University Journal of Social Sciences*, Sayı 3, 2013, ss. 45-70.

ÖZLEM, Kader, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD’nin ve Türkiye’nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı1, Aralık 2012, ss. 23-39.

SAMARY, Catherine, *Parçalanan Yugoslavya: Bosna’da Etnik Savaş*, (çev.) Bülent Tanatar, Yazın Yayıncılık, İstanbul 1995.

SAYARİ, Sabri, “Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: The Challenges of Multi-Regionalism”, *Journal of International Affairs*, Cilt 54, Sayı 1, Güz 2000, ss. 169-182.

SEYAZ, Adnan, *The Effect of the European Union on the Post-Dayton Bosnia and Herzegovina: A Democratic Consolidation Example*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Nuray Bozbora Hekimoğlu, İstanbul 2012.

YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİ VE BOSNA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK BASINI

SEZER, Duygu, *Kamu Oyu ve Dış Politika*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1972.

SOYSAL, İsmail ve Şule Kut, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990- 1996*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul 1997.

TODOROVA, Maria, “Balkanlar’da Osmanlı Mirası”, (çev.) Bernar Kutluğ, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar...*, (ed.) Kemali Saybaşılı ve Gencer Özcan, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997, ss. 117-145.

_____, *Balkanlar’ı Tahayyül Etmek*, (çev.) Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

USLU, Nasuh, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, Anka Yayınları, İstanbul 2006.

UZGEL, İlhan, “Yugoslavya’nın Dağılması”, *Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001 Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (ed.) Baskın Oran, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, ss. 491.

ÜLGER, İrfan Kaya, *Yugoslavya Neden Parçalandı?: Balkan Dramının Perde Arkası*, 2. Baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2016.

VERGİN, Nur, “Türkiye'nin Kendisinden Korkmaması ve Aslına Rucu Etmesi Lazım”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 19, Yaz 1992, ss. 41-47.

YAVUZ, M. Hakan, “Turkish Identity and Foreign Policy in Flux: The Rise of Neo-Ottomanism”, *Critique: Journal for Critical Studies of the Middle East*, Cilt 7, Sayı 12, 1998, ss. 19-41.

YETKİN, Barış, “Haber Söyleminde Egemen İdeolojinin Yeniden Üretimi: Magazinleşme Bağlamında Bir Analiz”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 33, Bahar 2011, ss. 27-60.

YORULMAZ, Murat, “‘Değişen’ Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde ‘Değişmeyen’ Güvenlik Paradoksu”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Temmuz 2014, ss. 103-135.